

Carmen Constanța Balaci

**Principiul *ne bis in idem*
în contextul legislativ european**

Teză de doctorat susținută la Facultatea de Drept
a Universității din București sub coordonarea
Prof. univ. dr. **Anastasiu Crișu**

Editura
Hamangiu
2022

Cuprins

Capitolul I. Noțiunea de principiu fundamental al procesului penal	1
<i>Secțiunea 1. Noțiunea de principiu fundamental (general) în teoria generală a dreptului</i>	<i>1</i>
§1. Aspecte introductive. Noțiunea de principiu fundamental (general) al dreptului	1
§2. Prezentarea principiilor fundamentale (generale) în teoria generală a dreptului	4
<i>Secțiunea a 2-a. Noțiunea de principiu fundamental al procesului penal</i>	<i>6</i>
<i>Secțiunea a 3-a. Noțiunea de principii specifice fazelor procesului penal</i>	<i>12</i>
<i>Secțiunea a 4-a. Contextul general al noilor reglementări procesuale penale din perspectivă europeană</i>	<i>22</i>
§1. Contextul general al reconfigurării legislației procesuale penale	22
§2. Necesitatea elaborării noii legislații procesuale penale din perspectivă europeană	25
<i>Secțiunea a 5-a. Modificările aduse prin noul Cod de procedură penală principiilor fundamentale ale procesului penal român</i>	<i>27</i>
<i>Secțiunea a 6-a. Sistemul și interdependența principiilor fundamentale ale procesului penal</i>	<i>31</i>
§1. Conceptul de sistem al principiilor fundamentale ale procesului penal	31
§2. Interdependența principiilor fundamentale ale procesului penal	33
Capitolul al II-lea. Principiul <i>ne bis in idem</i>. Aspecte generale și de drept comparat	34
<i>Secțiunea 1. Noțiuni introductive</i>	<i>34</i>
§1. Aspecte generale	34
1.1. Precizări terminologice	34
1.2. Referințe istorice	35
§2. <i>Ne bis in idem</i> și autoritatea de lucru judecat	41
2.1. Noțiunea de autoritate de lucru judecat	41

2.2. Reglementarea legală a autorității de lucru judecat în domeniul civil_____	43
2.3. Referințe istorice ale autorității de lucru judecat în domeniul penal _____	44
2.4. Autoritatea de lucru judecat și puterea de lucru judecat _____	45
2.5. Efectele autorității de lucru judecat _____	46
2.6. <i>Ne bis in idem</i> și autoritatea de lucru judecat _____	50
§3. <i>Ne bis in idem</i> și securitatea raporturilor juridice _____	50
3.1. Noțiunea de securitate a raporturilor juridice_____	50
3.2. <i>Ne bis in idem</i> și securitatea raporturilor juridice____	54
Secțiunea a 2-a. Metoda comparativă în drept. Ne bis in idem în dreptul intern și în dreptul internațional _____	56
§1. Noțiuni generale privind metoda comparativă în drept _____	56
§2. <i>Ne bis in idem</i> în dreptul intern și în dreptul internațional. Aspecte de drept comparat _____	58
2.1. Dreptul intern _____	58
2.1.1. Legislația procesuală penală _____	58
2.1.2. Alte acte normative _____	61
2.2. Dreptul internațional _____	62
2.2.1. Documente relative la drepturile fundamentale ale omului _____	62
2.2.2. Documente relative la cooperarea judiciară internațională în materie penală_____	63
§3. Clasificarea modului de reglementare a principiului <i>ne bis in idem</i> în diferite legislații europene _____	65
3.1. Preambul _____	65
3.2. Criteriile de reglementare a principiului <i>ne bis in idem</i> _____	65
3.2.1. Criteriul sursei de reglementare _____	65
3.2.1.1. Reglementarea principiului în Constituții _____	65
3.2.1.2. Reglementarea principiului în Codurile de procedură penală _____	71
3.2.2. Criteriul naturii juridice _____	77
3.2.2.1. <i>Ne bis in idem</i> – principiu fundamental al procesului penal _____	77
3.2.2.2. <i>Ne bis in idem</i> – regulă specifică unei anumite faze a procesului penal _____	78

3.2.2.3. <i>Ne bis in idem</i> – impediment în punerea în mișcare sau în exercitarea acțiunii penale/imposibilitate a redeschiderii procedurilor penale	78
3.2.2.4. <i>Ne bis in idem</i> – efect negativ al autorității de lucru judecat	79
3.2.2.5. <i>Ne bis in idem</i> – motiv de refuz obligatoriu al punerii în executare a unui mandat european de arestare în cadrul cooperării judiciare internaționale în materie penală	79
3.2.2.6. <i>Ne bis in idem</i> – drept procesual al suspectului ori inculpatului	79
3.2.3. Concluzii	79

Capitolul al III-lea. Elementele componente ale principiului *ne bis in idem*. Jurisprudența relevantă dezvoltată în aplicarea acestui principiu

Secțiunea 1. Aspecte introductive. Enunțarea elementelor componente ale principiului <i>ne bis in idem</i>	81
§1. Aspecte introductive	81
§2. Enunțarea elementelor componente ale principiului <i>ne bis in idem</i>	86
Secțiunea a 2-a. Determinarea naturii celor două proceduri – dacă acestea se circumscriu noțiunii de „acuzatie penală”	96
§1. Precizări prealabile	96
§2. Modalitatea de interpretare a art. 4 din Protocolul nr. 7, a art. 50 din Carta drepturilor fundamentale a Uniunii Europene și a art. 54 din Convenția de punere în aplicare a Acordului Schengen	102
§3. Caracterul autonom al noțiunii de „acuzatie penală” în jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului și a Curții de Justiție a Uniunii Europene	104
§4. Criteriile de configurare a conținutului noțiunii de „acuzatie penală” în jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului și a Curții de Justiție a Uniunii Europene	109
4.1. Jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului	109
4.1.1. Precizări introductive	109

4.1.2. Calificarea infracțiunii în legislația națională	112
4.1.2.1. Fapte calificate ca fiind abateri disciplinare	112
4.1.2.2. Fapte calificate ca fiind abateri contravenționale	114
4.1.2.3. Fapte calificate ca fiind abateri fiscale	119
4.1.3. Natura infracțiunii	122
4.1.4. Natura și gradul de severitate a pedepsei aplicabile persoanei	124
4.1.5. Analiza alternativă sau cumulativă a criteriilor	125
4.2. Jurisprudența Curții de Justiție a Uniunii Europene	125
4.3. Analiză comparativă	127
4.4. Concluzii	130
§5. Noțiunea de „acuzăție penală” în jurisprudența instanțelor române și în doctrina juridică română	130
5.1. Contravențiile	131
5.2. Abaterile disciplinare	136
5.3. Concluzii	137
§6. Competența <i>ratione materiae</i> a Curții Europene a Drepturilor Omului	140
6.1. Cauze în care faptele săvârșite de reclamantii nu constituie „acuzății penale”, potrivit jurisprudenței Curții	140
6.2. Alte ipoteze relative la competența <i>ratione materiae</i> a Curții	145
<i>Secțiunea a 3-a. Identificarea elementului „idem” – dacă faptele din cele două proceduri sunt identice</i>	148
§1. Criteriile de configurare a conținutului noțiunii „idem” în jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului și a Curții de Justiție a Uniunii Europene	148
1.1. Viziunea Curții Europene a Drepturilor Omului	149
1.1.1. Criteriul identității faptelor materiale	149
1.1.2. Calificarea juridică și încadrarea juridică a faptei	151
1.1.3. Criterii privind evaluarea elementului „idem”	154
1.2. Viziunea Curții de Justiție a Uniunii Europene	155

§2. Noțiunea „ <i>idem</i> ” în jurisprudența instanțelor române și în doctrina juridică română și străină _____	156
<i>Secțiunea a 4-a. Identificarea elementului „bis” – dacă a existat o dublare a procedurilor _____</i>	<i>164</i>
§1. Scopul reglementării principiului <i>ne bis in idem</i> și esența garanției instituite prin art. 4 parag. 1 din Protocolul nr. 7, art. 50 din Carta drepturilor fundamentale a Uniunii Europene și art. 54 din Convenția de punere în aplicare a Acordului Schengen _____	164
§2. Criteriile de configurare a conținutului noțiunii „ <i>bis</i> ” în jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului și a Curții de Justiție a Uniunii Europene. Noțiunea de „hotărâre definitivă” în jurisprudența celor două instanțe europene _____	168
2.1. Chestiuni prealabile privind criteriile de configurare a noțiunii „ <i>bis</i> ” _____	168
2.2. Jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului _____	174
2.3. Jurisprudența Curții de Justiție a Uniunii Europene _____	178
2.4. Definierea noțiunii de „hotărâre definitivă” în jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului și a Curții de Justiție a Uniunii Europene _____	181
2.4.1. Curtea Europeană a Drepturilor Omului _____	181
2.4.2. Curtea de Justiție a Uniunii Europene _____	183
§3. Jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului dezvoltată în interpretarea și aplicarea art. 4 parag. 2 din Protocolul nr. 7 _____	184
§4. Noțiunea „ <i>bis</i> ” în jurisprudența instanțelor române. Actele (procesuale sau cu caracter administrativ) emise în sensul de „hotărâri definitive” _____	188
4.1. Precizări preliminare _____	188
4.2. Categoriile de acte (procesuale penale sau cu caracter administrativ) care pot fi considerate „hotărâri definitive” _____	190
4.2.1. Actele cu caracter contravențional _____	190
4.2.2. Ordonanțele de netrimitere în judecată _____	191
4.2.3. Ordonanțele de renunțare la urmărirea penală _____	195

4.2.4. Hotărârile judecătorești	196
4.2.5. Încheierile judecătorului de cameră preliminară	196
4.3. Ipoteze în care se poate invoca elementul „bis”	197
4.3.1. Ambele proceduri au natură penală	197
4.3.2. Prima procedură are natură contravențională, iar cea de-a doua penală	200
4.3.3. Prima procedură are natură disciplinară, iar cea de-a doua penală	203
4.3.4. Ambele proceduri au natură contravențională	204
4.3.5. Ambele proceduri au natură civilă	205
4.3.6. Ambele proceduri au natură disciplinară	210
4.4. Reținerea în mod eronat a incidenței principiului <i>ne bis in idem</i>	211
4.5. În loc de concluzii	217
§5. Competența <i>ratione temporis</i> a Curții Europene a Drepturilor Omului și a Curții de Justiție a Uniunii Europene	218

Capitolul al IV-lea. Remediile procesuale aplicabile în dreptul intern în cazul incidenței principiului

<i>ne bis in idem</i>. Jurisprudența relevantă	221
Secțiunea 1. Noțiuni introductive	221
Secțiunea a 2-a. Remediile procesuale aplicabile în procesul penal în cazul în care cel de-al doilea set de proceduri este o cauză penală	222
§1. Remediul procesual aplicabil în faza de urmărire penală	222
§2. Remediul procesual aplicabil în faza de judecată în primă instanță în procesul penal	223
§3. Remediul procesual aplicabil în calea de atac a apelului în procesul penal	223
§4. Remediul procesual aplicabil în calea de atac a contestației în anulare în procesul penal	225
§5. Calea de atac a revizuirii în procesul penal	227
§6. Remediul procesual aplicabil în calea de atac a recursului în casație în procesul penal	231

<i>Secțiunea a 3-a. Remediile procesuale aplicabile în procesul civil</i>	232
§1. Remediul procesual aplicabil în faza de judecată în primă instanță în procesul civil	232
§2. Remediul procesual aplicabil în calea de atac a apelului în procesul civil	234
Capitolul al V-lea. Aplicarea principiului <i>ne bis in idem</i> în contextul cooperării judiciare internaționale în materie penală. Jurisprudența relevantă	236
<i>Secțiunea 1. Noțiuni introductive</i>	236
<i>Secțiunea a 2-a. Incidența principiului <i>ne bis in idem</i> în contextul cooperării judiciare internaționale în materie penală</i>	239
Capitolul al VI-lea. Concluzii. Reconsiderarea principiului <i>ne bis in idem</i> în legislația procesuală penală română	262
Bibliografie	269